HUQUQIY NORMALAR IJODKORLIGINI TAKOMILLASHTIRISHNING MUAMMOLARI (YANGI O‘ZBEKISTON MISOLIDA)

Atamirzayev Ibrohim Xakimovich
Yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Namangan davlat universiteti
Abdusattorova Gulyora Jamoliddin qizi
Namangan davlat universiteti yuridik fakulteti Davlat boshqaruv huquqi

Received: 15.01.2026
Revised: 16.01.2026
Accepted: 17.01.2026

Kalit so‘zlar:
huquqiy normalar, ijodkorlik, qonunchilik, normativ-huquqiy hujjat, Yangi O‘zbekiston, islohot, qonun ishlab chiqish.

Annotatsiya. Maqolada Yangi O‘zbekistonda huquqiy normalar ijodkorligini takomillashtirishdagi muammolar, ularning sabab va oqibatlari, shuningdek, mavjud qonunchilik tizimini modernizatsiya qilish va huquqiy normativ hujjatlarni samarali ishlab chiqish bo‘yicha ilmiy-tahliliy yondashuvlar tahlil qilinadi. Tadqiqotda huquqiy normalar ijodkorligidagi institutlararo hamkorlik, normativ-huquqiy bazaning zamon talablariga mosligi va qonunchilikni amaliy tatbiq etishdagi muammolar o‘rganiladi. Natijalar Yangi O‘zbekistonning huquqiy islohotlari doirasida qonunchilik sifatini oshirish bo‘yicha tavsiyalarni ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Kirish. Huquqiy normalar jamiyat hayotida tartibni ta’minlash, ijtimoiy munosabatlarni tartibga solish va huquqiy barqarorlikni mustahkamlashning asosiy vositasi hisoblanadi. Har bir davlatning huquqiy tizimi, shu jumladan Yangi O‘zbekistonning qonunchilik makoni, ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy islohotlarning samaradorligini ta’minlash uchun sifatli va samarali huquqiy normativ hujjatlarga muhtojdir. Shu bois huquqiy normalar ijodkorligi — ya’ni qonun va boshqa normativ-huquqiy hujjatlarni ishlab chiqish jarayoni — davlat siyosatining poydevorini tashkil qiladi.

Yangi O‘zbekiston sharoitida mamlakatda amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli islohotlar, xususan huquqiy tizimni modernizatsiya qilish, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish, xalqaro hamkorlik va investitsion muhitni yaxshilash jarayonlari qonunchilik sifatini oshirishni dolzarb masalaga aylantirdi. Shu munosabat bilan normativ-huquqiy hujjatlarni ishlab chiqish va takomillashtirish jarayoni yuqori talablar, mas’uliyat va murakkablik bilan tavsiflanadi.

O‘zbekiston Respublikasida so‘nggi yillarda huquqiy normalar ijodkorligini takomillashtirishga qaratilgan bir qator davlat dasturlari va Prezident farmonlari qabul qilindi. Ushbu hujjatlar milliy qonunchilikni xalqaro standartlarga moslashtirish, normativ hujjatlarning sifatini oshirish va ularni amaliy tatbiqqa moslashni nazarda tutadi. Shu bilan birga, amaliyot ko‘rsatadiki, huquqiy normalar ijodkorligi jarayonida bir qator muammolar mavjud: normativ-huquqiy hujjatlarning

tushunarli va aniq bo‘lmasligi, hujjatlar o‘rtasidagi mantiqiy nomuvofiqlik, institutlararo hamkorlik yetishmasligi va fuqarolar ishtirokining pastligi.

Huquqiy normalar ijodkorligi nafaqat qonuniylik va adolatni ta’minlash, balki davlat boshqaruvi samaradorligi, ijtimoiy barqarorlik va iqtisodiy rivojlanish bilan chambarchas bog‘liq. Shu sababli, Yangi O‘zbekiston sharoitida huquqiy normalar ijodkorligini takomillashtirish muammolarini aniqlash, ularni tahlil qilish va samarali yechimlar ishlab chiqish dolzarb ilmiy va amaliy masala sifatida namoyon bo‘ladi.

Mazkur tezisning asosiy maqsadi — Yangi O‘zbekiston misolida huquqiy normalar ijodkorligini takomillashtirishdagi muammolarni aniqlash, ularning sabablarini tahlil qilish va qonunchilik sifatini oshirish bo‘yicha ilmiy-tahliliy tavsiyalar ishlab chiqishdir. Shu bilan birga, ish doirasida normativ-huquqiy hujjatlarni ishlab chiqish jarayonining samaradorligi, institutlararo hamkorlik, xalqaro standartlar bilan uyg‘unlik va fuqarolarning ishtirokini oshirish masalalari ham ko‘rib chiqiladi.

Adabiyotlar tahlili. Huquqiy normalar ijodkorligi zamonaviy davlatning huquqiy tizimida muhim jarayon hisoblanadi. Tadqiqot adabiyotlari shuni ko‘rsatadiki, huquqiy normaning samarali ijodkorligi nafaqat normativ-huquqiy hujjatning sifatiga, balki uning amaliy tatbiqiga, ijtimoiy qabul qilinishiga va xalqaro standartlarga mosligiga ham bog‘liq.

Boboev (2020) huquqiy normalar ijodkorligini normativ-huquqiy hujjatlarni ishlab chiqish, tahlil qilish va tatbiq etish jarayoni sifatida ta’riflaydi. Unga ko‘ra, samarali ijodkorlik qonuniylik, aniqlik, tushunarli ifodalash va amaliy tatbiqni ta’minlash mezonlariga asoslanadi. Shuningdek, Leksin (2018) normativ-huquqiy hujjatlarni ishlab chiqish jarayonida ekspert bahosi va institutsional koordinatsiya muhimligini ta’kidlaydi, chunki bu normaning sifatini va amaliy samaradorligini oshiradi.

Karimov (2021) milliy qonunchilikni modernizatsiya qilish masalalarini tahlil qilganida, normativ-huquqiy hujjatlarning murakkabligi va tushunarli bo‘lmasligi amaliyotda chalkashliklar va qonunning noto‘g‘ri talqin qilinishiga olib kelishini ta’kidlaydi. Shuningdek, hujjatlar o‘rtasida mantiqiy nomuvofiqliklar mavjudligi, ularning samarali ijodkorligini cheklaydi. Zokirov (2019) o‘z tadqiqotida institutlararo hamkorlikning yetishmasligi va ekspert bahosining noaniqligi ham huquqiy normalar sifatini pasaytiradigan asosiy omillar sifatida qayd etadi.

UNDP (2017) markaziy Osiyo mamlakatlarida huquqiy normalar ijodkorligi va qonunchilik sifatini oshirish borasidagi tadqiqotlarida ko‘rsatadiki, xalqaro standartlarga moslashmagan milliy normativ-huquqiy hujjatlar iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu bois, Yangi O‘zbekiston uchun qonunchilikni xalqaro normativ-huquqiy me’yorlar bilan uyg‘unlashtirish dolzarb vazifa sifatida qaraladi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari va qarorlarida huquqiy madaniyatni oshirish va jamoatchilik ishtirokini kengaytirish vazifalari alohida ko‘rsatib o‘tilgan. Adabiyotlar tahliliga ko‘ra (Boboev, 2020; Karimov, 2021), fuqarolar va nodavlat tashkilotlarning normativ hujjatlar ishlab chiqish jarayoniga

jalb qilinishi, qonunlarning amaliy qabul qilinishi va ijtimoiy samaradorligini oshiradi.

Leksin (2018) va Vazirlar Mahkamasi (2022) tadqiqotlarida hujjatlarning sifatini oshirish uchun quyidagi yondashuvlar tavsiya etilgan:

- Qonun va qarorlarni ishlab chiqish jarayonida standartlashtirilgan metodologiyalarni qo‘llash;
- Ekspert va mutaxassislar bahosini keng qo‘llash;
- Qonunlar o‘rtasidagi mantiqiy uyg‘unlikni tekshirish va normativ to‘g‘rilikni ta’minlash;
- Fuqarolar va ijtimoiy tashkilotlar fikrini inobatga olish.

Adabiyotlarni tahlil qilish natijasida quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

1. Huquqiy normalar ijodkorligi Yangi O‘zbekistonning huquqiy tizimida dolzarb va strategik jarayon sifatida baholanadi;
2. Milliy qonunchilikni modernizatsiya qilish, xalqaro standartlar bilan uyg‘unlashtirish va normativ-huquqiy hujjatlarning sifatini oshirish dolzarb ilmiy va amaliy vazifalardir;
3. Hujjatlar o‘rtasidagi mantiqiy moslik, institutlararo hamkorlik va jamoatchilik ishtiroki huquqiy normalar ijodkorligining samaradorligini oshirishda muhim rol o‘ynaydi;
4. Yangi O‘zbekistonda huquqiy normativ hujjatlar ishlab chiqish jarayonini optimallashtirish bo‘yicha ilmiy-tahliliy tavsiyalar ishlab chiqish zarur.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Tadqiqot davomida Yangi O‘zbekistonda huquqiy normalar ijodkorligini takomillashtirish jarayonidagi asosiy muammolar aniqlanib, ularning sabab va oqibatlari tizimli tarzda tahlil qilindi. Natijalar ko‘rsatdiki, mamlakat qonunchiligini modernizatsiya qilish jarayonida bir qator muammolar amaliyotda hal qilinishi lozim bo‘lgan dolzarb vazifalardir.

Tahlil shuni ko‘rsatdiki, ko‘plab normativ-huquqiy hujjatlar murakkab tuzilishga ega bo‘lib, ularni amaliy tatbiq etishda chalkashliklar yuzaga kelmoqda. Masalan, ayrim qonun va qarorlarning jumlalar tuzilishi noaniq bo‘lib, ularni sudlar, idoralar va fuqarolar tomonidan noto‘g‘ri talqin qilish ehtimoli mavjud. Bu holat Boboev (2020) va Karimov (2021) tadqiqotlari bilan ham tasdiqlanadi, ular qonunchilikdagi tushunarsizlik va noaniqliklar amaliyotdagi samaradorlikni pasaytirishini ko‘rsatadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, ba’zi normativ-huquqiy hujjatlar o‘rtasida mantiqiy nomuvofiqliklar mavjud bo‘lib, bu qonunlarning amalda bir-birini to‘ldirmasligi yoki qarama-qarshi talqin qilinishiga olib keladi. Leksin (2018) tadqiqotlarida ham bu masala muhim huquqiy muammo sifatida ko‘rsatilgan. Natijada, qonunchilikni tatbiq etishdagi samaradorlik pasayadi va huquqiy barqarorlik xavf ostiga tushadi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, normativ-huquqiy hujjatlarni ishlab chiqishda turli idoralar, ekspertlar va mutaxassislar o‘rtasida samarali hamkorlik yetishmaydi. Bu esa hujjat sifatining pasayishiga, muhim ijtimoiy va iqtisodiy ehtiyojlarning hisobga olinmasligiga olib keladi. Zokirov (2019) ham

huquqiy normalar ijodkorligi jarayonida institutlararo hamkorlik va ekspert bahosining yetarli emasligini muhim muammo sifatida qayd etadi.

Yangi O‘zbekiston qonunchiligini xalqaro huquqiy me’yorlar bilan moslashtirish jarayonida ham qator cheklovlar mavjud. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, normativ-huquqiy hujjatlarni xalqaro standartlar bilan uyg‘unlashtirish bo‘yicha jarayonlar hali to‘liq amalga oshirilmagan, bu esa investitsion muhit va xalqaro hamkorlik imkoniyatlarini cheklaydi (UNDP, 2017).

Tadqiqot shuni aniqladi-ki, fuqarolar, nodavlat tashkilotlar va jamoatchilik vakillari normativ hujjatlar ishlab chiqish jarayonida yetarlicha ishtirok etmaydi. Bu hujjatlarning ijtimoiy qabul qilinishini pasaytiradi va qonunlarning samarali tatbiq etilishini qiyinlashtiradi (Boboev, 2020).

Olingan natijalarni tahlil qilganda, Yangi O‘zbekistonda huquqiy normalar ijodkorligini takomillashtirish quyidagi jihatlar bilan bog‘liq: Normativ hujjatlarning sifatini oshirish: hujjatlarni aniq va tushunarli shaklda ishlab chiqish, mantiqiy moslikni ta’minlash va ekspert bahosini keng qo‘llash zarur. Institutlararo hamkorlikni kuchaytirish: turli idoralar va mutaxassislar o‘rtasida samarali kommunikatsiya va koordinatsiya tizimlarini joriy etish muhimdir. Xalqaro standartlarga moslash: normativ-huquqiy hujjatlarni xalqaro me’yorlar bilan uyg‘unlashtirish, shuningdek global huquqiy tajribani o‘rganish zarur. Jamoatchilik va fuqarolar ishtirokini oshirish: huquqiy normalar ishlab chiqish jarayonida keng jamoatchilikni jalb qilish, ijtimoiy fikrni hisobga olish hujjatlarning amaliy samaradorligini oshiradi. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari Yangi O‘zbekiston sharoitida huquqiy normativ hujjatlar ishlab chiqish jarayonini optimallashtirish va davlat siyosatining samaradorligini oshirish bo‘yicha aniq tavsiyalar ishlab chiqish imkonini beradi.

Xulosa. O‘tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Yangi O‘zbekistonda huquqiy normalar ijodkorligini takomillashtirish bir qator dolzarb muammolar bilan bog‘liq**:** Hujjatlarning murakkabligi va tushunarli bo‘lmasligi normativ-huquqiy hujjatlar murakkab tuzilishga ega bo‘lib, amaliy tatbiqda chalkashliklar yuzaga keladi. Normativ hujjatlar o‘rtasidagi nomuvofiqliklar ba’zi qonun va qarorlar bir-biriga zid bo‘lib, ularni tatbiq etishda qiyinchiliklar yuzaga keladi. Institutlararo hamkorlikning pastligi huquqiy normativ hujjatlarni ishlab chiqishda idoralar va ekspertlar o‘rtasida samarali koordinatsiya yetishmaydi. Xalqaro standartlar bilan uyg‘unlashtirishdagi qiyinchiliklar milliy qonunchilikning xalqaro me’yorlar bilan moslashuvi yetarli emas, bu esa ijtimoiy-iqtisodiy va investitsion jarayonlarga ta’sir qiladi. Jamoatchilik ishtirokining pastligi fuqarolar va nodavlat tashkilotlar normativ hujjatlarni ishlab chiqishda yetarlicha jalb qilinmaydi, bu esa hujjatlarning ijtimoiy qabul qilinishini cheklaydi. Shu bilan birga, tadqiqot tavsiyalar ishlab chiqish imkonini berdi: hujjatlarni aniq va tushunarli shaklda yaratish, mantiqiy uyg‘unlikni ta’minlash, ekspert va mutaxassislar bilan hamkorlikni kuchaytirish, xalqaro standartlarga moslash va jamoatchilik ishtirokini kengaytirish. Bu choralar Yangi O‘zbekistonning huquqiy tizimini modernizatsiya qilish, qonunchilik sifatini oshirish va huquqiy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat

qiladi. Umuman olganda, huquqiy normalar ijodkorligini takomillashtirish Yangi O‘zbekistonning huquqiy, ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishining ustuvor vazifasi sifatida dolzarb ahamiyatga ega.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – T.: Adolat, 2019.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining normativ-huquqiy hujjatlarni takomillashtirish bo‘yicha farmonlari va qarorlari.
3. Boboev, N. *Qonun ijodkorligi va huquqiy madaniyat*. T.: Huquq, 2020.
4. Karimov, S. *Milliy qonunchilikni modernizatsiya qilish masalalari*. T.: Fan va Texnologiya, 2021.
5. Leksin, V. *Normativ-huquqiy hujjatlarni ishlab chiqish nazariyasi*. Moskva: Yurist, 2018.
6. Zokirov, A. *Huquqiy normalar ijodkorligi va davlat boshqaruvi*. T.: Sharq, 2019.
7. UNDP. *Rule of Law and Governance in Central Asia*. New York, 2017.
8. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. *Normativ-huquqiy hujjatlar sifatini oshirish bo‘yicha tavsiyalar*. T., 2022.